

OSSI PÄÄRNILÄ

”Silminnäkijätkin” voivat erehtyä

Legenda suomalaisrykmentistä Irlannissa 1690-luvulla

Uskomus, että suomalaisia hakkapeliittoja osallistui Irlannissa ns. kuninkaiden sotaan vuosina 1689–91 Vilhelm III:n puolella ranskalais-irlantilaisesta allianssista vastaan elää sitkeästi sekä Irlannin kansanperinteessä että brittiläisessä sotahistoriassa. Ossi Päärnilä paljastaa artikkelissaan totuuden tästä suomalaisesta sotilasmainetta hivelevästä väitteestä.

■ Legendan hengissä säilymiseen on merkittävimmin vaikuttanut kuuluisa brittihistorioitsija Thomas Babington Macaulay (1800–59), jonka 1800-luvun puolimaissa julkaisemassa Englannin historiassa mainitaan yllättävä tieto: Vilhelmin ulkomaisiin apujoukkoihin lukeutui ”Suomen rykmentti” (*Finland regiment*).¹ Macaulaylle uskollisena David Ogg Oxfordin yliopistosta vakuutti vielä sata vuotta myöhemmin, että armeijaan, jonka Vilhelm kesäkuussa 1690 otti johtoonsa Pohjois-Irlannissa, kuului ”siirt armeija Suomesta”.² Viimeksi on suomalaislegendan toistanut ja totena pitänyt John Kinross vuonna 1998 teoksessaan *The Boyne and Aughrim, The War of the Two Kings*.³

Ei siis ole ihme, että Boyne-joella 1.7.

1690⁴ käytyä taistelua muistelevissa Pohjois-Irlannin protestanttien perinemarssissa saattaa vieläkin nähdä ”Finlanders”-banderolleja. Myös Suomessa on mainittuja teoksia luettu. Macaulayn Englannin historian suppea suomennos vuodelta 1866 ohittaa Irlannin sodan, mutta ”Suomen rykmentti” on epäilemättä huomattu jo englantilaisista painoksista sekä ruotsinnoksista, joista ensimmäinen on vuodelta 1853.

Olisi sensaatiomainen tieto, jos suomalaisia todella olisi ollut mukana tuossa Irlannin historian merkittävässä vaiheessa – edes joukkueen verran, puhumattakaan rykmentistä. Mikäli Vilhelm ei olisi pystynyt kukistamaan serkkunsa Jaakon armeijaa, olisi Englannin ote Irlannista saattanut kirovota jo näin varhain. Valitettavaa tai ei, kyseessä on kuitenkin väärinkäsitys. Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen mukaan ei suomalaisia joukko-osastoja ollut 1600-luvun lopulla Baltiaa kauempana, eikä ole myöskään mitään tietoja Brittein saarille suuntautuneesta värväyksestä. Kuitenkin legenda on elänyt myös Suomessa, ja ainakin Lappeenrannan varuskunnassa tarinaa on kerrottu osoituksena suomalaisen ratsuväen kunniakkaasta menneisyydestä. Toisaalta eräät suomalaiset ovat olleet tietoisia väärinkäsityksestä.⁵ On myös todettava, etteivät kaikki brittiläiset historioitsijat ole langenneet ansaan, irlantilaisista puhumattakaan.⁶ Väärinkäsityksen syntytapaa ei tietävästi ole tähän saakka tutkittu alkuperäisten asiakirjojen pohjalta, vaikka se on melko helposti havaittavissa dokumentteja vertaamalla. Legendan elinvoimaisuuden vuoksi on myös syytä tarkastella aikalaismainetta hieman laajemmin.

Uutisankka alkoi elää

Ratkaisevaa oli se, että aikalaislähteitä, tässä tapauksessa ”silminnäkijöiden” kertomuksia ei osattu epäillä, ja lisäksi on todennäköistä, että virallisia asiakirjoja tulkittiin väärin. Legendan jatkuvuuden puolestaan varmistivat pahaa aavistamattomat historioitsijat, jotka halutessaan korostaa sodan eksoottisia yksityiskohtia poimivat juuri ”suomalaiset” havainnollistamaan Vilhelmin armeijan kansainvälisyyttä.

Väärinkäsitykset alkoivat jo syksyllä 1688, kun Vilhelm Oranialainen Englannin parlamentin kutsumana rantautui ensimmäistä kertaa Brittein saarille Kanaalin rannalla Torbayssa. Edetessään kohti Lontoota Vilhelm oli viisaasti sijoittanut englantilaiset yksikkönsä kärkeen. Jäljessä seurasi kuitenkin outoa väkeä. Exeterin kohdalla aikalaiskuvaus kertoo, että mustaihoisten ratsuntaluttajien perässä seurasi ”200 suomalaista tai lappalaista puettuna karhunnahkoihin, jotka he olivat itse ottaneet tappamiltaan villieläimiltä – yleinen tapa kylmässä ilmastossa – ja mustine rautapukuineen ja säihkyvine miekkoineen”.⁷ Pohjoisen sotureiden eksotiikkaa lisäsi pelottava tieto, että heidän maillaan valtamerikin jäätynä ja yö kesti puoli vuotta.

Kukapa olisi voinut tarkistaa, keitä oudot soturit oikeasti olivat ja mitä kieltä he puhuivat. Englantilaisten tiedot 1600-luvun suomalaisista olivat hyvin hatarat, perustuen osin kuvitteellisiin ja keskenään ristiriitaisiin karttakirjoihin ja historioihin. Niissä lappalaiset ja suomalaiset esiintyivät yhtenä ja samana laiskuuteen, sotaisuuteen ja muuhunkin pahuuteen taipuvaisena kansana.⁸ Sataviisikymmentä vuotta myöhemmin Macaulay tunnisti karhunnahkamiehet ruotsalaiseksi ratsuväeksi,⁹ mutta legendan kumoamista se ei edistänyt, koska hän samalla esitteli ”Suomen rykmentin”.

Vilhelmin päästyä Lontooseen saakka joulukuussa 1688 Jaakko II oli paennut Ranskaan Ludvig XIV:n hoviin. Sieltä hän palasi pienen ranskalaisosaston mukana Irlantiin maaliskuussa 1689 ja otti uskollisen käskynhaltijan avulla saaren pääosin valtaansa. Jaakko ei kuitenkaan pystynyt valtaamaan saaren pohjoisosia – kuuluisa Londonder-

ryn piiritys päättyi heinäkuussa 1689 – mutta eivät myöskään Vilhelmin lähettämät joukot pystyneet kukistamaan Jaakkoa. Kumpikin osapuoli varustautui ratkaisutaisteluihin keväällä 1690. Vilhelm onnistui mannermaisia suhteitaan hyväksi käyttäen kokoamaan suuremman armeijan, noin 36 000 miestä, kuin Jaakko, jonka 25 000 miehen armeija koostui pääosin irlantilaisista ja ranskalaisista. Merkittävän tuen Vilhelmille antoi tanskalainen laina-armeija, joka saapui Whitehavenin ja Chesterin satamien kautta Belfastiin maaliskuussa 1690, komentajanaan

1. Lord Macaulay (1869) *History of England from the accession of James the second*, Vol. III, London: Longmans, Green & Co, 183. Ensimmäiset painokset 10-osaisesta teoksesta ovat vuosilta 1848–61.

2. David Ogg (1955) *England in the Reigns of James II and William III*, Oxford: Clarendon Press, 254.

3. John Kinross (1998) *The Boyne and Aughrim. The War of the Two Kings*, Gloucestershire: The Windrush Press, 18.

4. Vanhan juliaanisen kalenterin päivämäärä. Boynejoen taistelu sai protestanttisessa mytologiassa keskeisen roolin, vaikka sodan ratkaisutaistelu käytiin Aughrimissa Limerickin lähellä vasta kesällä 1691.

5. Ainakin Helsingin yliopiston professori Jarl Gallén (1908–91) tiesi väärinkäsityksestä (professori Jussi T. Lappalaisen antama tieto). On mahdollista, että asiasta on jossain yhteydessä kirjoitettukin, mutta en ole tässä pyrkinyt laajemmin selvittämään legendan vastaanottoa Suomessa. Irlannissa G. Kuss on tarjonnut fyyniläisselitystä jo 1960 armeijan lehdessä *An Cosantoir* (vol. XX, 366–70). Jos kyseessä on Suomessa hyvin tunnettu Gerald V. Kuss on hän varmasti levittänyt tietoa myös täällä.

6. Mm. seuraavat englantilaiset ja irlantilaiset vuosien 1689–91 sotaa käsittelevät tai sivuavat teokset vaikenevat viisaasti suomalaisista: Clifford Walton (1894) *History of the British Standing Army A.D. 1660 to 1700*, Lontoo: Harrison & Sons; J. W. Fortescue (1899) *A History of the British Army I*, Lontoo: MacMillan; C. Ó. Danachair (1961), ”The Danish Corps in Ireland, 1690–91”, *The Irish Sword* 18; John Childs (1977), *The British Army of William III*, Manchester University Press; J. G. Simms (1976), ”The War of the Two Kings, 1685–91”, *A New History of Ireland III*, Oxford: Clarendon Press; Peter B. Ellis (1989) *The Boyne Water. The Battle of the Boyne 1690*, Belfast: Blackstaff Press ja G. A. Hayes-McCoy (1989) *Irish Battles*, Belfast: Appletree Press.

7. *The Expedition of his Highness the Prince of Orange for England. Giving an Account of the most Remarkable Passages thereof, from the Day of his Setting Sail from Holland, to the first Day of this Instant December, 1688. In a letter to a Person of Quality* (by N. N.), Lontoo 1688, The British Library.

8. Ks. esim. Anssi Halmesvirta (1990) *The British Conception of the Finnish 'Race', Nation and Culture*, Helsinki: SKS, 31–33.

9. Macaulay (1869), Vol. II, 157.

saksalainen kenraali Ferdinand Vilhelm, Württembergin-Neustadtin herttua. Tanskalaiseen siirtoarmeijaan piti alunperin kullua lähes tuhat ratsumiestä sekä jalkaväkeä 6000 miestä, mutta taistelukuntoisena päätyi Irlantiin asti noin 5300 miestä.¹⁰

Suomalaisia tanskalaisessa laina-armeijassa?

Exeterin ”uutisankkaa” tärkeämpi suomalaislegendan synnyssä oli aikalaiskuvaus varsinaisesta Irlannin sodasta, jonka kirjoitti Vilhelmin joukoissa sotilaspappina toiminut George Story. Hän kertoo vuonna 1691 julkaistussa uutislehtisessä, että Vilhelmin armeijan tanskalaiseen osastoon kuului ”Suomen rykmentti” (*Findland Regiment*), jonka vahvuus Boynen taistelun jälkeen Finglassin katselmuksessa oli 519 miestä.¹¹ Story oli mahdollisesti nähnytkin suomalaisensa – kuinka siis silminnäkijän todistusta voisi epäillä? Sitä ei epäillyt Macaulay, kuten eivät myöskään Ogg ja Kinross myöhemmin.

Todellisuudessa oli kyse eräästä tanskalaisyksiköstä. Jos joku sattui kysymään sen miesten syntyperää olisi vastaus kuulostanut lähes samalta kuin ”finsk”. Englantilaisien laatimat asiakirjat ilmeisesti lisäsivät käsitystä, että osasto oli peräisin Tanskan pohjoispuolelta. Valtionrahaston vuonna 1689 antamassa tanskalaisten palkkauspäätöksessä näyttäisi ensisilmäyksellä mainittavan ”The Finnish Bataillon”, mutta tarkempi käsialavertailu osoittaa, että kyseessä on ”Finnish Bataillon”.¹² Kun u:n päälle lisätään englantilaisille tuntemattomat pisteet, on helppo tunnistaa yksikön olevan kotoisin Tanskan Fyn-saarelta! Englantilaisille, jotka eivät osanneet tanskaa eivätkä tienneet tarkemmin minkälaista joukkoa oli tulossa, se ei ollut yhtä helppoa eikä kirjoitustapa varmaankaan selkiytynyt kopioitaessa siirtoarmeijan luettelointia.

George Storylla ei ollut syytä epäillä, etteikö suuren monikansallisen armeijan riveissä voinut olla suomalaisiakin, ”tiedettiin” heitä tulleen Englantiin Vilhelmin mukana jo aiemmin. Toinen mahdollisuus on, että virheen on tehnyt Storyn käsin kirjoittaman uutisraportin latoja. Joka tapauk-

sessä Storyn kertomus varmisti legendan, jonka ”karhunnahkasuomalaiset” jo olivat synnyttäneet.

Laina-armeijaa koskevista tanskalaisista asiakirjoista ei luonnollisesti löydy merkkiäkään suomalaisista. Saksalaisessa muodossa fyyniläisyksikön nimi on kirjoitettu jopa muodossa ”finishen”, mutta tanskalainen muoto ”fjenscke” ei jätä sijaa arvailuille. *Fjenscke Regimentin* komentajana oli saksalainen everstiluutnantti Hans Hartman v. Erffa (Erffe?), ja myös muut upseerit olivat enimmäkseen saksalaisia.¹³ Siirtoarmeijan kokoaminen ja vaiheet on kerrottu jo vuonna 1872 Otto Pauvellin teoksessa *Den danske hærs historie*. Kaiken kaikkiaan Tanska lainasi Ludvigin vastustajille noin 20 000 sotilasta, joista pääosa palasi Tanskaan Utrechtin rauhan (1713) jälkeen. Viimeinen naula suomalaislegendan arkkuun tulee toteamuksesta, että Ruotsi tuskin olisi sallinut alamaistensa rekrytointia alituisen vastustajansa Tanskan riveihin, vaikka kyseiseen aikaan rauha vallitsikin. Ei ole poissuljettua, etteikö Vilhelmin lukuisten ruotsalais-

10. Vaikka Tanska pitkästä aikaa nautti rauhankaudesta (1679–1709), niin se halusi kuitenkin tukea Ludvig XIV:a vastustavaa liittoa. Laina-armeija, jonka kulut maksoi asiakas, tarjosi siihen oivan keinon. Englantiin lähetettävään armeijaan oli tarkoitus kuulua kolme ratsuväkirykmenttiä (996 miestä) ja yhdeksän pataljoonaa jalkaväkeä (6019 miestä). Ks. Otto Vaupell (1872) *Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie indtil 1814 I*, Kööpenhamina: Thieles bogtrykkerie, 234–235. Merikuljetuksesta ks. H. G. Garde (1861) *Den dansk-norske Sømagts Historie 1535–1700*, Kööpenhamina: Den danske historiske Forening, 326.

11. George Story (1691), *A True and Impartial History of The Most Material Occurrences in the Kingdom of Ireland during the last two years*, 97. Thorpe Tracts 2, The British Library.

12. Danish troops in Ireland, WO 24/11, Public Record Office, Lontoo. PRO:n käsialoja tunteva virkailijakaan ei keksinyt sanoille muuta merkitystä kuin ”Finnish Bataillon”. Osasto esiintyy vielä 1692 vastavassa luettelossa WO 24/18. Tanskalaisissa lähteissä fyyniläisyksikköä nimitetään rykmentiksi (mutta ranskaksi Le Bataillon de Fuhne), jonka vahvuus (= kuusi komppaniaa, kussakin upseereina kapteeni, kaksi luutnanttia ja vänrikki) on sama kuin englantilaisdokumentin pataljoonan.

13. Liste paa de til Engelland ud commenderede og overgaaende officerer, ja Mönsterruller (siirtoarmeijan upseeri- ja miehistölistat). Landetaten, Krigskancelliet; Etater, Reglementer, Tabeller og Beregninger 1681–1690, Rigsarkivet, Kööpenhamina.

sotureiden joukossa olisi ollut joku suomalaissyntyinen seikkailija, mutta kokonainen osasto tanskalaisessa armeijassa ei olisi ollut mahdollinen.

Fyyniläisten kunniaksi on sanottava, että sotilaina he edustivat hakkapeliittoja kohutuullisesti ja muulta käyttäytymiseltään säädyllyisesti. Palkka-armeija ei mitenkään erityisesti kunnostautunut, mutta täytti paikansa. Storyn mukaan Württembergin herttua oli hyvin tyytyväinen tanskalaisiinsa, jotka ”olivat iloisia veikkoja, ja hyvin puettuja ja aseistettuja”.¹⁴ Boyne-joella kuningas Vilhelm henkilökohtaisesti johti tanskalais-ta ratsuväkeä, joka tosin perääntyi ratkaisevalla hetkellä, mutta jonka kaksi ratsu-

miestä pelasti kuninkaan pulasta hänen hevosensa kaaduttua.¹⁵ Laina-armeija poistui Irlannista heti sodan loputtua. Vaikka Macaulay väittikin tanskalaisten olleen Vilhelmin joukoista kaikkein pelätyimmät – vanhan ennustuksen mukaan viikingit keran palaisivat Irlantiin tuhoamaan ”maan lapset”¹⁶ – ei heistä suomalaisten onneksi näytä jääneen katoliseen kansanmuistiin ikävää kuvaa. ■

14. Story (1691) 56.

15. Walton (1894) 108, 116, Kinross (1998) 47 ja Dana-chair (1961) 5. Tanskalaiset olivat tunnettuja myös ”tyyneydestään ja mannermaisesta kuristaan”.

16. Macaulay (1869), Vol. III, 183.